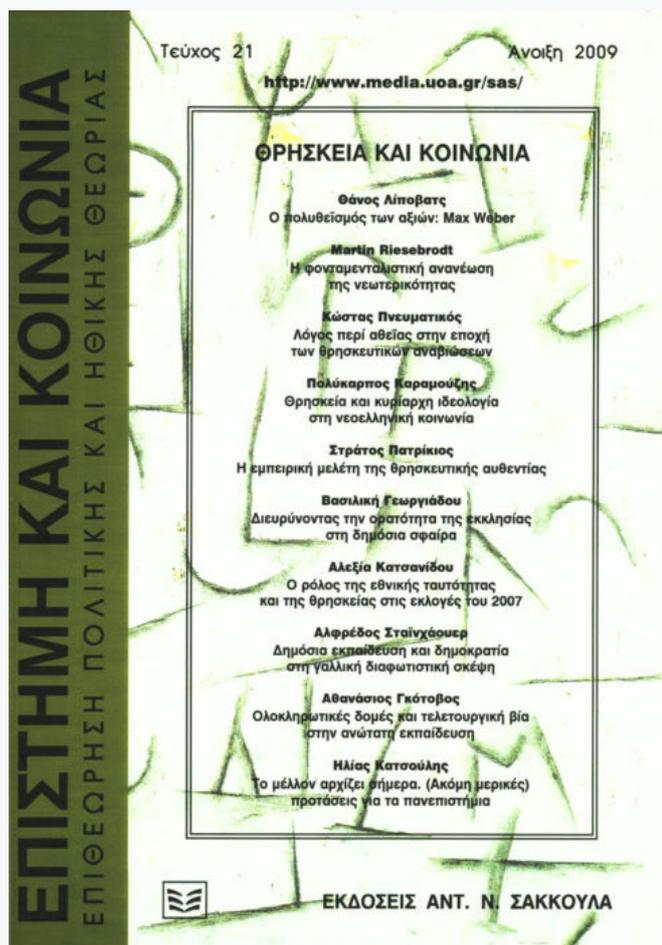

Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας

Τόμ. 21 (2009)

Θρησκεία και Κοινωνία

Το μέλλον αρχίζει σήμερα: (ακόμη μερικές) προτάσεις για τα πανεπιστήμια

Ηλίας Κατσούλης

doi: [10.12681/sas.459](https://doi.org/10.12681/sas.459)

Copyright © 2015, Ηλίας Κατσούλης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Κατσούλης Η. (2015). Το μέλλον αρχίζει σήμερα: (ακόμη μερικές) προτάσεις για τα πανεπιστήμια. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 21, 233–246. <https://doi.org/10.12681/sas.459>

Το μέλλον αρχίζει σήμερα. (Ακόμη μερικές) προτάσεις για τα πανεπιστήμια

Ηλίας Κατσούλης*

Εισαγωγικά

Παρά το γεγονός ότι ο 3549/2007 για τη 'Μεταρρύθμιση του θεσμικού πλαισίου των ΑΕΙ' αποτελεί νόμο του κράτους από την 22α Μαρτίου 2007, εν τούτοις οι αμφισβητήσεις που τον συνόδευαν καθόλη τη διάρκεια της δημόσιας συζήτησης και της κοινοβουλευτικής του επεξεργασίας δεν εξέλιπαν ακόμη και μετά την ψήφισή του από την πλειοψηφία της ελληνικής Βουλής. Στην πανεπιστημιακή κοινότητα, μάλιστα, οι αντίπαλοι των αλλαγών (πρυτάνεων και συγκλητικών μη εξαιρουμένων) δήλωναν επανειλημμένα ότι δεν θα τον εφαρμόσουν¹ αναγκάστηκαν όμως, εν κρυπτώ και παραβύστω, να το κάνουν εάν δεν ήθελαν να υποστούν τις κυρώσεις που ο ίδιος αυτός ο νόμος προέβλεπε. Και ενώ περιμέναμε να δρομολογηθούν οι, ελλειπείς έστω, αλλαγές που όριζε ο 3549, αναπάντεχα δημιουργήθηκε πρόβλημα από τη νέα κυβέρνηση που προέκυψε από τις εκλογές του Σεπτεμβρίου 2007. Ο νέος υπουργός Παιδείας, θορυβημένος προφανώς από την τύχη της προκατόχου του, άρχισε με παλινωδίες και μισόλογα να δημιουργεί την εντύπωση ότι ο 3549 θα έπρεπε να 'βελτιωθεί' (σε ποια κατεύθυνση, δεν έλεγε), γεγονός που επέτεινε το καθεστώς ανασφάλειας και καθυστέρουσε την έκδοση των αναγκαίων προεδρικών διαταγμάτων για την εφαρμογή του. Αλλά και ο νέος υπουργός που προέκυψε από τον κυβερνητικό ανασχηματισμό των αρχών του έτους, αγνοώντας το γεγονός ότι ορισμένες διαδικασίες που προέβλεπε ο 3549 αλλά και ο προηγούμενος 3374/2005 για την αξιολόγηση, είχαν, έστω και μερικώς, δρομολογηθεί και κατά κάποιον τρόπο οδηγούσαν σε αποτελέσματα που έπρεπε να εκτιμηθούν, δήλωσε

* Καθηγητής Πολιτικής Κοινωνιολογίας <ikatsoulis@hol.gr>.

χωρίς πραγματική γνώση της κατάστασης, ότι ξεκινά μια συζήτηση με *tabula rasa*.

Η κυβέρνηση μοιάζει τρομοκρατημένη από τις βίαιες αντιδράσεις μερίδας φοιτητών (τα Δεκεμβριανά!) και καθηγητών, όπως και από τις δυσκολίες εφαρμογής ορισμένων ρυθμίσεων του νέου νόμου –επί παραδείγματι, του ασύλου, του πολλαπλού συγγράμματος, των εκλεκτορικών σωμάτων, των τετραετών αναπτυξιακών προγραμμάτων κ.λπ.– και προσανατολίζεται σε έναν νέο κύκλο διαβουλεύσεων για να επιτύχει –έτσι ισχυρίζεται– ευρύτερες συναινέσεις. Σε κάθε περίπτωση, πολιτικές της *tabula rasa*, της μηδενικής βάσης κ.λπ. δείχνουν την αδυναμία επιβολής των ρυθμίσεων ενός νόμου ο οποίος κατηγορείται ότι είναι ανεπαρκής, άτολμος, χωρίς ριζοσπαστικές ή ρηξικέλευθες ιδέες και απορρίπτεται όχι στο όνομα ενός καλύπτου, τον οποίο κανένα κόμμα ή παράταξη¹ δεν είναι σε θέση να παρουσιάσει, αλλά διότι δημιουργεί προσωρινά πολιτικό κόστος, που κανένα κόμμα εξουσίας δεν θέλει να αναλάβει. Εκείνο που τελικά προκύπτει είναι μια στάση του ‘όχι σε όλα’ η οποία παρατείνει την αδράνεια, οξύνει τις αντιθέσεις και αναβάλλει λύσεις που άμεσα θα έπρεπε να εφαρμοστούν. Η ιδέα μιας σταδιακής βελτίωσης των διατάξεων του νέου νόμου, ένα είδος ‘οδικού χάρτη’ που πραγματικά ενυπάρχει στα συμφραζόμενα του 3549 αγνοείται συνειδητά, ακυρώνοντας έτσι τις κατά καιρούς προβαλλόμενες θέσεις ότι εκείνο που πρέπει να επιτευχθεί είναι μια διακομματική, διαπαραταξιακή, συμφωνία για στοχευμένες και με διάρκεια λύσεις.

Εάν έχει προκύψει κάτι θετικό από τις εξελίξεις, τις εμπειρίες και τα βιώματα των τελευταίων 30 χρόνων είναι η συνειδητοποίηση ότι για να μπορέσει η Ελλάδα να κινηθεί, επιτέλους, στους βηματισμούς της κοινωνίας της γνώσης, χρειάζεται πανεπιστήμια στα οποία διαδίδεται η σύγχρονη και παράγεται νέα γνώση. Αυτό το δύσκολο έργο της διάδοσης και της παραγωγής γνώσης δεν μπορεί να συντελεστεί στο πλαίσιο άναρχων καταστάσεων και άρνησης ή αποφυγής εφαρμογής των νόμων που η υπεύθυνη πολιτική ηγεσία ψηφίζει.

Μετά από 30 χρόνια καταστροφικής παρουσίας και κυριαρχίας τους στα ελληνικά πανεπιστήμια, οι επαγγελματίες συνδικαλιστές υπέστησαν συντριπτική ήττα στις εκλογές για την ανάδειξη της νέας ηγεσίας της ΠΟΣΔΕΠ. Στις δηλώσεις τους στη διάρκεια του τελευταίου χρόνου, οι διάφορες πρωτοβουλίες που αντιτάχθηκαν στην πολιτική του ΣΥΡΙΖΑ και

του ΚΚΕ στα ελληνικά πανεπιστήμια έδειξαν ότι έχουν μια σαφή εικόνα και σύγχρονη αντίληψη των αναγκών των ΑΕΙ και του καθοριστικού ρόλου που αυτά οφείλουν να διεκδικήσουν στην κοινωνία της γνώσης.

Παρόλα αυτά τα αισιόδοξα: αποτελεί φαινόμενο που πρέπει να ερευνηθεί, γιατί η ελληνική πολιτεία, οι πολιτικές της δυνάμεις, η ίδια η κοινωνία, προπάντων όμως η πανεπιστημιακή κοινότητα ανέχθηκαν επί τριάντα ολόκληρα χρόνια την επικυριαρχία ομάδων και νοοτροπιών που κυριολεκτικά αρνούσαν και ακύρωναν την ίδια την έννοια και το περιεχόμενο του πανεπιστημίου· γιατί έγινε ανεκτή μια κατάσταση στα ελληνικά πανεπιστήμια που εμφανώς, για όλους, οδηγούσε στη διάλυσή τους γιατί;

Αποδομώντας το καθεστώς του 1268/82

Οι επανειλημμένες αναθεωρήσεις, συμπληρώσεις, προσθήκες, δικαστικές αποφάσεις και άλλα πολλά διαμόρφωσαν στα 26 χρόνια ισχύος του νόμου 1268/82 ένα θεσμικό πλαίσιο στο οποίο εγκλωβίστηκαν, στο σύνολό τους, οι λειτουργίες των ελληνικών πανεπιστημίων. Έτσι κάθε προσπάθεια ακόμη και ανώδυνης μεταρρύθμισης που επιχειρήθηκε στο παρελθόν, προσέκρουε στα παγιωμένα συμφέροντα και τις νοοτροπίες που σε διάστημα τριών δεκαετιών είχαν επιβληθεί (Φουντεδάκη 2007: 183-204). Οι αντιδράσεις στον νόμο-πλαίσιο 3549/07, οι περιορισμένες θεσμικές αλλαγές του οποίου και βέβαια δεν δρομολόγησαν οιαδήποτε υπέρβαση του υφιστάμενου καθεστώτος, απέδειξαν ότι η αδράνεια όλων αυτών των χρόνων έχει οδηγήσει σε τέτοιες αγκυλώσεις που και η παραμικρή αλλαγή να βιώνεται ως υπαρξιακή απειλή θέσεων και προνομίων που έχουν αποκτηθεί και γι' αυτό να καταπολεμάται με όλα τα μέσα. Όμως, η ανάγκη υπέρβασης όλων αυτών των συμφερόντων και αγκυλώσεων είναι πασιδήλη, συνειδητοποιήθηκε δε, επιτέλους, και από την πλειονότητα των πανεπιστημιακών η οποία αρχίζει, μετά από αδράνεια τριών δεκαετιών, να παίρνει πρωτοβουλίες που μπορούν να οδηγήσουν στην υπέρβαση των αδιεξόδων που έχουν δημιουργηθεί.

Εάν μια αλλαγή ριζοσπαστικού χαρακτήρα, όπως αυτή που έχουν ανάγκη τα ελληνικά πανεπιστήμια στην τωρινή συγκυρία, έχει νόημα, αυτή πρέπει να στοχεύει στον πυρήνα του προβλήματος που δεν είναι άλλος από τις αποστεωμένες δομές του νόμου 1268/82. Χρήση και κατάχρηση αυτών των αποστεωμένων δομών έχει κάνει το αποκαλούμενο Διδακτικό Ερευνη-

τικό Προσωπικό (ΔΕΠ), κυρίαρχο στα ελληνικά πανεπιστήμια σε τέτοιο βαθμό, ώστε οποιαδήποτε αλλαγή, όσο συντηρητική και ανώδυνη και αν είναι, να μην μπορεί να υλοποιηθεί, εάν δεν καταρτηθούν οι σχέσεις δύναμης και επιρροής που έχουν παγιωθεί όλα αυτά τα χρόνια υπέρ των υπηρετούντων στα ελληνικά πανεπιστήμια μελών ΔΕΠ.

Σκοπός της σύντομης παρέμβασής μου² είναι να καταθέσω ορισμένες προτάσεις που αποβλέπουν στην αποδόμηση ακριβώς αυτών των σχέσεων δύναμης και επιρροής, οι οποίες πιστεύω ότι κυρίως ευθύνονται για τον εγκλωβισμό των ελληνικών πανεπιστημίων σε καταστάσεις αδράνειας και στασιμότητας που ανατροφοδοτούνται και διαιωνίζονται.

Εάν κάτι χαρακτηρίζει το καθεστώς που διέπει τη θέση του ΔΕΠ στο σύστημα του 1268/82 είναι η κατάργηση της έδρας, η οποία κυριαρχούσε στο προηγούμενο θεσμικό πλαίσιο του 5343/32 (Παπαδάκης 2004: 97-264). Η κατάργηση αυτή δικαίως θεωρήθηκε ως η κύρια αλλαγή που επέφερε στο παλαιό καθεστώς ο νόμος-πλαίσιο του 1982. Σε αυτήν ακριβώς την απελευθέρωση της διδασκαλίας και της έρευνας από την απόλυτη επιρροή του καθηγητή, κατόχου της έδρας, σχεδιάστηκε το νέο πανεπιστήμιο που ο 1268 ήθελε να οικοδομήσει. Τα πράγματα, όμως, εξελίχθηκαν διαφορετικά. Ο νόμος αυτός, όπως τελικά διαμορφώθηκε από τους υπηρετούντες βοηθούς, μέσω των διαρκών εσωτερικών (στην πραγματικότητα: κλειστών) διαδικασιών εξέλιξης από βαθμίδα σε ανώτερη βαθμίδα, εξασφάλισε την παραμονή στο πανεπιστήμιο και την εξέλιξη σε θέσεις καθηγητών ανθρώπων που δεν διέθεταν τα απαιτούμενα προσόντα. Επιπλέον διαμόρφωσε ένα καθεστώς εξαρτήσεων και ελέγχων που επανέφερε το σύστημα της έδρας σε μια άλλη μορφή. Το καθεστώς αυτό μετέφερε την εξουσία του παλαιού καθηγητή της έδρας στα χέρια μικρών, κλειστών, αυτοαναφερόμενων ομάδων, των 'αναδιανεμητικών συσπειρώσεων'. Αυτές οι ομάδες με πολιτικά-ιδεολογικά και κομματικά κριτήρια, προπάντων όμως με κριτήρια διαιώνισης και αύξησης της επιρροής και των συνακόλουθων ωφελημάτων για τα μέλη τους, επέλεξαν γνωστικά αντικείμενα και διδάσκοντες που τους εξυπηρετούσαν. Έτσι, το σύστημα έμμεσης επαναφοράς της έδρας εξελίχθηκε στη συνέχεια σε προσοδοφόρα 'επιχείρηση' για εκείνους που το ήλεγχαν, αφού ήταν αυτοί που διέθεταν τα μέσα και τη δύναμη διαχείρισης και διανομής των κοινοτικών κονδυλίων που διατίθεντο για τις ανάγκες των πανεπιστημίων και της έρευνας (βλ. Γκότοβος σε αυτό το τεύχος). Αν

και ακόμη δεν έχουμε γνώση –ούτε καν μερική– της τύχης των χρημάτων που διοχετεύτηκαν στα πανεπιστήμια, της χρήσης και της διαχείρισής τους, εντούτοις γνωρίζουμε ότι ελάχιστα διατέθηκαν στην εξυπηρέτηση στόχων για τους οποίους είχαν καταβληθεί.

Για να αλλάξει αυτή η καταστροφική δομή που έχει παγιωθεί, θα χρειαστεί η πολιτεία να προχωρήσει, η πανεπιστημιακή κοινότητα να αποδεχθεί και η κοινωνία να στηρίξει αλλαγές του θεσμικού πλαισίου που θα επιτρέπουν σταδιακά και σε βάθος χρόνου να καταργηθούν οι σχέσεις κυριαρχίας και ελέγχου εκ μέρους μικρών ομάδων που έχουν επιβληθεί. Η αρχή πρέπει να γίνει με την *κατάργηση της ‘εδρας’*, όπως αυτή έχει δημιουργηθεί τις τελευταίες τρεις δεκαετίες και να εκλείψουν οι εξουσίες και τα προνόμια που έχουν εξασφαλίσει τα μέλη της. Οι τωρινές συνθήκες που συνδέονται με την τεχνολογική πρόοδο και τις δυνατότητες που αυτή έχει δημιουργήσει, το επιτρέπουν. Ενώ η διαφάνεια που καθιστά δυνατή το διαδίκτυο αλλά και την κατάργηση ελέγχων και εξαρτήσεων που απαιτεί η ελευθερία της έρευνας και της διδασκαλίας στην κοινωνία της γνώσης.

Ένα καθεστώς εξαρτήσεων

Εκείνο που στο καθεστώς του 1268/82 επιβλήθηκε είναι η σχέση *απόλυτης εξάρτησης* των χαμηλότερων βαθμίδων ΔΕΠ από τις ανώτερες. Αυτή η εξάρτηση αρχίζει ήδη από την εκπόνηση της διδακτορικής διατριβής και συνεχίζεται μέχρι την εκλογή στην ανώτερη βαθμίδα του καθηγητή. Η διάρκεια της εξάρτησης αυτής συνδέεται με την εξέλιξη του νέου επιστήμονα, ο οποίος θα πρέπει (συνήθως, αλλά όχι πάντοτε), μετά την περαίωση της διδακτορικής διατριβής, την οποία κατά προτίμηση θα ολοκληρώσει υπό την επίβλεψη ενός καθηγητή μέλους ενός ‘δικτύου’, να επιδιώξει μια προκήρυξη σε θέση λέκτορα στο γνωστικό αντικείμενο που μόνο σε αυτόν ταιριάζει και, εάν κάτι τέτοιο δεν είναι δυνατόν, να ενταχθεί σε θέση ειδικού επιστήμονα επί θητεία του νόμου 407/1980, περιμένοντας την κατάλληλη στιγμή για την προκήρυξη μιας θέσης λέκτορα που τον ενδιαφέρει. Εφόσον το καταφέρει, θα χρειαστεί να περιμένει ένα χρονικό διάστημα 3-4 χρόνων για να αιτηθεί την εξέλιξή του στην επόμενη βαθμίδα του επίκουρου καθηγητή, στο δικό του γνωστικό αντικείμενο, γεγονός που μεταβάλλει την τυπική ανοιχτή διαδικασία του νόμου σε ουσιαστικά κλειστή διαδικασία της πανεπιστημιακής πρακτικής. Μετά τη σύγκληση εκλογή του, α-

νεξάρτητα από το έργο που έχει επιτελέσει και εφόσον παραμένει μέλος του δικτύου, θα περιμένει άλλα τρία χρόνια για να υποστεί μια τυπική διαδικασία κρίσης για τη μονιμοποίησή του. Θεωρητικά τώρα ο νέος επιστήμονας απαλλάσσεται από τις αναγκαστικές εξαρτήσεις και μπορεί να ακολουθήσει την επιστημονική πορεία που του ταιριάζει. Εμπρός του όμως βρίσκονται ακόμη δύο διαδικασίες κρίσης (ελέγχων και εκβιασμών) και κριτές του θα είναι πάντα οι ίδιοι εκείνοι που όλα αυτά τα χρόνια τον 'προστάτεναν'. Γι' αυτό θα πρέπει να παραμείνει ακόμη μερικά χρόνια (για τους απόλυτα προσαρμοσμένους και ευπειθείς τα χρόνια αυτά περιορίζονται στα περίπου οκτώ) πιστός στο 'δίκτυο' και όταν θα έχει φτάσει πια στην πολυπόθητη πρώτη βαθμίδα, τότε θα είναι πια ένας μεσήλικας που θα έχει 'απελευθερωθεί' από τα όποια νεανικά του όνειρα και επιδιώξεις μιας ανεξάρτητης, δημιουργικής, αυτόνομης και ηθικής ακαδημαϊκής καριέρας. Εκείνο που τώρα θα θέλει είναι να κερδίσει το χαμένο έδαφος, να ανακτήσει την αξιοπρέπεια που έχασε, να ασκήσει εξουσία και να εκδικηθεί. Για να το πετύχει αυτό θα πρέπει να φτιάξει το δικό του 'δίκτυο' και να εντάξει σε αυτό κάθε έναν που θέλει να ακολουθήσει την πεπατημένη, την οποία και ο ίδιος ακολούθησε, για να εξελιχθεί. Βέβαια –και αυτό μας το λέει η πείρα– θα φροντίσει να εντάξει στο δίκτυό του ακριβώς εκείνους που είναι διατεθειμένοι να υποστούν όλη αυτή τη μακρόχρονη και υποτιμητική διαδικασία, με άλλα λόγια θα επιλέξει ανθρώπους τους οποίους θα μπορεί να ελέγχει. Και βέβαια, τέτοιοι άνθρωποι δεν είναι αυτοί που θα προάγουν την επιστήμη.

Είναι, βεβαίως, απαραίτητο να τονιστεί το γεγονός ότι αυτή η θλιβερή εικόνα που παρουσίασα δεν είναι αντιπροσωπευτική για όλα τα πανεπιστήμια, όπως ακόμη πιο απαραίτητο είναι να ειπωθεί ότι τα ελληνικά πανεπιστήμια διαθέτουν υψηλής ποιότητας επιστήμονες και αυτό το αποδεικνύει το έργο τους, που είναι γνωστό στους ομότεχόνους τους στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Παρόλα αυτά, για πολλά πανεπιστήμια και πολλούς καθηγητές, ίσως τους περισσότερους, ταιριάζει η εικόνα που μας μετέφερε ο καθηγητής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Γ. Γάλλος, με την παραβολή του 'μεγάλου πλατάνου'.³ Στο πρόσφατα εκδοθέν βιβλίο του ο Θ. Λαζαρίδης περιγράφει πλήθος τέτοιων καταστάσεων και επιπλέον, πράγμα ασυνήθιστο, ονοματίζει ορισμένους από τους πρωταγωνιστές (2008: 94-104, 132-137). Από την άλλη μεριά ο καθηγητής της Ιατρικής Σχολής Χ. Μου-

τόπουλος, σε επανειλημμένα άρθρα του και βιβλία περιγράφει καταστάσεις στον δικό του τομέα που προκαλούν αγανάκτηση και πανικό, αν αναλογιστεί κανείς τις επιπτώσεις που έχουν στη ζωή των ασθενών.⁴

Εάν υπάρχει μια ελπίδα τα ελληνικά πανεπιστήμια να αποτινάξουν τα βάρη που τους φόρτωσε το θεσμικό καθεστώς του 1268/82 θα πρέπει να αρχίσουν ακριβώς από τη βασική αιτία που εμποδίζει κάθε προσπάθεια έστω περιορισμένης αλλαγής. Θα πρέπει να σπάσουν το φαύλο καθεστώς της εξάρτησης, της συναλλαγής, των εκβιασμών και να απελευθερώσουν και να δώσουν ισχύ και ανεξαρτησία στο υγιές τμήμα των πανεπιστημίων που δεν είναι άλλο από τους νέους επιστήμονες. Για να επιτευχθεί κάτι τέτοιο το οποίο, επαναλαμβάνω, αποτελεί τον απαραίτητο όρο της ποιοτικής αναβάθμισης και ανανέωσης του επιστημονικού δυναμικού της Ελλάδας, απαιτείται χρόνος, ικανός χρόνος, στη διάρκεια του οποίου τα ελληνικά πανεπιστήμια πρέπει να απελευθερωθούν από τις αγκυλώσεις του παρελθόντος.

Πρόταση Α

Περιορίζονται οι βαθμίδες ΔΕΠ του νόμου 1268/82 σε δύο: σε μια εισαγωγική βαθμίδα *επίκουρου καθηγητή* και σε μια τελική βαθμίδα *καθηγητή*. Ο *επίκουρος καθηγητής* θα έχει στη διάθεσή του 5 έως 6 χρόνια (δηλαδή σχεδόν τον διπλάσιο χρόνο που απαιτούσε η παλιά υφηγεσία), στη διάρκεια των οποίων θα πρέπει να παρουσιάσει έργο που να προωθήσει την επιστήμη στον τομέα του και να αποδεικνύει την επιστημονική του καταξίωση στην έρευνα και τη διδασκαλία. Με την πάροδο αυτού του χρονικού διαστήματος ο *επίκουρος καθηγητής* θα μπορεί να ζητήσει την εκλογή του στη βαθμίδα του *καθηγητή*. Προς τούτο προκηρύσσεται *δημόσια* η θέση αυτή σε ένα ευρύτερο γνωστικό αντικείμενο, ανάλογα με τις ανάγκες του πανεπιστημίου και συγκροτείται ένα *ολιγάριθμο εκλεκτορικό σώμα καθ' ύλην αρμοδίων* καθηγητών από το εσωτερικό και το εξωτερικό, οι οποίοι θα κρίνουν επί των υποψηφιοτήτων. Εάν η κρίση του εκλεκτορικού σώματος είναι θετική, ο νέος καθηγητής θα απολαμβάνει όλα τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του πρωτοβάθμιου καθηγητή, με άλλα λόγια θα απαλλάσσεται από τις δουλειές και τις εξαρτήσεις του ισχύοντος συστήματος και θα αφιερώνεται αποκλειστικά στο επιστημονικό έργο του. Εάν προτιμηθεί άλλος υποψήφιος τότε ο εσωτερικός υποψήφιος παραμένει έχοντας το δι-

καίωμα να το επιχειρήσει ακόμη μια φορά μετά από τρία χρόνια. Εάν και πάλι αποτύχει εγκαταλείπει το πανεπιστήμιο. Εξυπακούεται ότι τα πανεπιστήμια έχουν το δικαίωμα να προκηρύσσουν, εκεί που θεωρούν ότι έχουν ανάγκες, θέσεις καθηγητών, τις οποίες θα μπορούν να διεκδικήσουν επιστήμονες από όλα τα πανεπιστήμια του εσωτερικού και του εξωτερικού. Με τον τρόπο αυτό δίδεται η δυνατότητα σε Έλληνες επιστήμονες της διασποράς, αλλά και σε ξένους να διεκδικήσουν θέσεις καθηγητών σε ελληνικά πανεπιστήμια.

Εκείνο το οποίο προέχει και οι νέες διαδικασίες κρίσης πρέπει να εξασφαλίσουν είναι να ανοίξει ο δρόμος για την προσέλκυση επιστημόνων, προπάντων όμως να απελευθερώσει τους νέους επιστήμονες από εξαρτήσεις που όχι μόνο περιορίζουν την ελευθερία τους αλλά και επηρεάζουν την έρευνά τους σε γνωστικά αντικείμενα και κατευθύνσεις που δεν τους εκπροσωπούν.

Εκλογή στη θέση του μόνιμου, με δικαιώματα αλλά και υποχρεώσεις, καθηγητή δεν σημαίνει κατάργηση κάθε ελέγχου και κρίσης της προσφοράς του. Το αντίθετο μάλιστα. Ο έλεγχος, όμως, θα περάσει στους φοιτητές και τους ομοτέχνους κάθε καθηγητή, ο οποίος θα υφίσταται όλες αυτές τις διαδικασίες κρίσης και ελέγχου στα πλαίσια των επαναλαμβανόμενων εσωτερικών και εξωτερικών αξιολογήσεων καθηγητών πανεπιστημίων. Εάν κάτι τέτοιο θεσμοθετηθεί, τότε σε ένα ορατό χρονικό διάστημα θα συγκροτηθεί αυτό που μέχρι τώρα αποτελεί μία από τις κύριες ελλείψεις της σωστής λειτουργίας των ελληνικών πανεπιστημίων: η *πανεπιστημιακή κοινότητα*, δηλαδή εκείνη η *κοινότητα ομοτέχνων που αφιερώνεται στην επίτευξη του κύριου στόχου παραγωγής και διάδοσης γνώσης σε συγκεκριμένο γνωστικό πεδίο, θέτει τον εαυτό της στην υπηρεσία της εκπαίδευσης και της καλλιέργειας των νέων, προωθεί την επιστήμη και στρατεύεται στην επίδιωξη αποτελεσμάτων στη βάση των καθιερωμένων μέσα στον χρόνο και διεθνώς αποδεκτών επιστημονικών αρχών*. Αυτή η επιστημονική κοινότητα, της οποίας η έλλειψη έχει γίνει αισθητή τα τελευταία 30 χρόνια, θα είναι σε θέση να προστατεύσει 'τα του οίκου' της δημόσια, όταν αυτά απειλούνται από πράξεις και παραλείψεις των φορέων της ή από έξωθεν πολιτικές, κομματικές, οικονομικές και κάθε είδους αλλότριες παρεμβάσεις.

Πρόταση Β (εναλλακτική)

Εάν, όμως, όπως μπορεί να πιθανολογήσει κανείς, η παραπάνω πρόταση μείωσης του αριθμού των καθηγητικών βαθμίδων και αλλαγής των όρων εκλογής δεν γίνει δεκτή, εντούτοις θα πρέπει να ληφθούν μέτρα, ώστε το υφιστάμενο καθεστώς να αλλάξει και μάλιστα κατά τέτοιο τρόπο ώστε να θεθεί τέρμα στις παγιωμένες εξαρτήσεις των νέων επιστημόνων και στην καθιερωμένη ισχύ των 'δικτύων'. Για να επιτευχθεί κάτι τέτοιο θα πρέπει η πολιτεία να προχωρήσει στην επιβολή και την κατοχύρωση αυτού που οι σύγχρονες τεχνολογίες εξασφαλίζουν –τη δημοσιότητα και τη διαφάνεια σε όλες τις εσωτερικές διαδικασίες των πανεπιστημίων: από την προκήρυξη μιας θέσης ΔΕΠ, τη συγκρότηση των εισηγητικών επιτροπών, των εκλεκτορικών σωμάτων, των εισηγητικών εκθέσεων, των διαδικασιών εκλογής, της ψήφου των εκλεκτόρων, μέχρι και των αποτελεσμάτων της ψηφοφορίας. Ακόμη και οι εκπονούμενες διδακτορικές εργασίες, οι επιβλέποντες καθηγητές και τα μέλη των τριμελών επιτροπών, θα πρέπει να δημοσιοποιούνται για να σταματήσει το απαράδεκτο φαινόμενο ορισμένοι καθηγητές να επιβλέπουν εκατοντάδες διδακτορικές διατριβές. Όλες αυτές οι διαδικασίες θα πρέπει να δημοσιεύονται στην ιστοσελίδα του πανεπιστημίου και του οικείου τμήματος. Εάν αυτό κατοχυρωθεί θεσμικά, τότε είναι βέβαιο ότι θα εκλείψει σταδιακά μία από τις βασικές αιτίες της αδράνειας στην οποία έρχουν περιπέσει τα ελληνικά πανεπιστήμια. Η δημοσιότητα όλων των εσωτερικών διαδικασιών θα συμβάλει ώστε κάθε αντιδεοντολογική και αντικαθημαϊκή διαδικασία ή απόφαση να γίνεται γνωστή στα μέλη της πανεπιστημιακής κοινότητας και ευρύτερα. Με τον τρόπο αυτό θα δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις δημόσιου ελέγχου τις αρνητικές επιπτώσεις του οποίου δύσκολα θα μπορέσει κανείς –πανεπιστήμιο ή καθηγητές– να αγνοήσει. Σε κάθε περίπτωση και μετά τις αλλαγές που συντελούνται στους κόλπους των πανεπιστημίων και την αναγνώριση από την πλευρά της ελληνικής κοινωνίας της ανάγκης να δρομολογηθούν οι διαδικασίες εκείνες που θα προωθούν την παραγωγή και τη διάδοση γνώσης και θα καθιστούν τα ελληνικά πανεπιστήμια, τους καθηγητές και τους πτυχιούχους τους ανταγωνιστικά μέλη της ευρύτερης ευρωπαϊκής και διεθνούς επιστημονικής κοινότητας, η πολιτεία οφείλει σταδιακά και σε βάθος χρόνου, στα πλαίσια ενός ούτως ειπείν 'οδίκου χάρτη', να θέσει επί τάπητος και να δρομολογήσει συναινετικές λύσεις και άλλων προβλημάτων, διδασκόμενη από τα λά-

θη και τις παραλείψεις του παρελθόντος αλλά και από τη διεθνή εμπειρία. Τέτοια προβλήματα που απαιτούν σύγχρονες απαντήσεις, πέρα από το άρθρο 16 του Συντάγματος, είναι το άσυλο, τα συγγράμματα, η ψήφος των φοιτητών, η εκλογή των διοικητικών αρχών κ.λπ., προβλήματα που ως τέτοια δεν απασχολούν άλλες χώρες και πανεπιστήμια και τα οποία πρέπει να συζητηθούν προκειμένου να ληφθούν αποφάσεις για την επίλυσή τους.

Σκέψεις και προβληματισμοί

Εκτός των παραπάνω σκέψεις θα πρέπει να γίνουν και για τα εξής:

- Υποτροφίες, δάνεια αλλά και επιστροφή του κόστους των σπουδών μετά την ένταξη των πτυχιούχων στην αγορά εργασίας. Για τον λόγο αυτόν οφείλουμε να λάβουμε υπόψη εναλλακτικές προτάσεις που συζητούνται αλλού (βλ. *Επιστήμη και Κοινωνία* 13: 98-104).
- Φοιτητική ψήφος. Με το καθεστώς του 1268/82 η παραταξιακή ψήφος των φοιτητών για την ανάδειξη των διοικήσεων των πανεπιστημίων κατέστη επαχθής. Με το καθεστώς της καθολικής ψηφοφορίας του 3549/07 υπάρχει ο κίνδυνος δημιουργίας ευρύτερων 'πελαταιακών δικτύων' για την προσέλκυση της φοιτητικής ψήφου. Σε κάθε περίπτωση η ψήφος των φοιτητών να εκτιμάται σε αντιστοιχία με το ποσοστό συμμετοχής τους στις εκλογές.
- Κομματισμός. Ίσως η πιο καταστροφική δύναμη στα πανεπιστήμια. Την κύρια ευθύνη φέρουν τα κόμματα εξουσίας που πολλές φορές προσπαθούν να αυξήσουν την επιρροή τους στρατολογώντας εκείνα τα μέλη ΔΕΠ που προσφέρονται να προωθήσουν, με το αξιμώτο, κομματικές επιλογές. Και εδώ η δημοσιότητα μπορεί να αποτρέψει ορισμένες δυσάρεστες καταστάσεις, την κύρια ευθύνη περιορισμού των κομματικών παρεμβάσεων όμως πρέπει να έχει η πανεπιστημιακή κοινότητα.
- Πανεπιστήμια Αριστείας. Το 2003 ξεκίνησε στη Γερμανία μια 'Διαδικασία Αριστείας' (Excellenzinitiative), η οποία στοχεύει στον εκσυγχρονισμό της όλης δομής και λειτουργίας των γερμανικών πανεπιστημίων στην κατεύθυνση παραγωγής υψηλής ποιότητας γνώσης και βελτίωσης της ανταγωνιστικής τους θέσης στην παγκόσμια επιστημονική αγορά. Στην ίδια χώρα άρχισε το 2007 μια άλλη πρωτοβουλία 'Αριστεία στη Διδασκαλία' (Excellenzinitiative für die Lehre),

με την οποία γίνεται προσπάθεια να ερευνηθούν και να αναδειχθούν οι σύγχρονες μορφές διδασκαλίας στα πανεπιστήμια, γεγονός που παραπέμπει στην κλασική ενότητα έρευνας και διδασκαλίας. Τα ελληνικά πανεπιστήμια έχουν να μάθουν πολλά από αυτού του είδους τις πρωτοβουλίες.

Γενικά, εάν κάτι έχει ωριμάσει και μπορεί να γίνει είναι να τεθούν οι στόχοι: *μεσοπρόθεσμοι* και *μακροπρόθεσμοι* και στην υλοποίησή τους να στρατευθούν οι πολιτικές δυνάμεις, η κοινωνία πολιτών και προπάντων η πανεπιστημιακή κοινότητα.

Οι απαιτήσεις της σύγχρονης κοινωνίας της γνώσης το επιβάλλουν: τα μέσα που μας προσφέρουν οι τεχνολογίες το επιτρέπουν και οι ανάγκες της ελληνικής κοινωνίας το απαιτούν.

Σημειώσεις

1. Εξαίρεση αποτελεί η κίνηση Αριστερά Σήμερα (ΑΡΣΗ) εκ μέρους της οποίας ο εκλιπών καθηγητής Λευτέρης Παπαγιαννάκης είχε καταθέσει ένα πραγματικά ρηξικέλευθο 'σχέδιο νόμου' αποτελούμενο από 6 κεφάλαια και 28 άρθρα. Βλ. Παπαγιαννάκης 2009: 87-125.

2. Για την κατανόηση των επιχειρημάτων και των προτάσεών μου, παραπέμπω σε προηγούμενα κείμενά μου (Κατσούλης 2005 & 2007), όπως και στα άρθρα που δημοσιεύτηκαν στα τεύχη 13, 14 και 17/18 της επιθεώρησης *Επιστήμη και Κοινωνία*, (βλ. και Προτάσεις στην Υπουργό Παιδείας, ακολούθως).

3. Αξίζει εδώ να παραθέσουμε ένα απόσπασμα από το άρθρο του Γ. Γάλλου, γιατί είναι, ίσως, η πρώτη φορά που καθηγητής ενός μεγάλου ελληνικού πανεπιστημίου, ο οποίος έχει γνώση εκ των έndon, περιγράφει με τόσο έντονο, ωμό αλλά ειλικρινή τρόπο την κατάσταση. 'Τα πανεπιστήμια είναι ένα μεγάλο πλατάνι... Στις φυλλωσιές και στη σκιά του χωρά πάρα πολύς κόσμος. Κάθε καρδιάς καρδί. Ξέρεις πόσοι απ' αυτούς που σιτίζονται από το πανεπιστήμιο δεν θα ήταν σε θέση να κάνουν καμιά δουλειά έξω και θα ζητιάνευαν στα φανάρια για να βγάλουν το ψωμί τους;' αναρωτιέται, ρητορικά, για να απαντήσει: 'Ειλικρινά, αυτό δεν το γνωρίζω. Γνωρίζω όμως ότι το υπάρχον σήμερα επιστημονικό προσωπικό (μέλη ΔΕΠ) των πανεπιστημίων της χώρας δεν θα άντεχε -στο μεγαλύτερό του ποσοστό- σε οποιαδήποτε στοιχειωδώς σοβαρή επιστημονική κρίση του ερευνητικού και διδακτικού του έργου και θα απορριπτόταν ως ακατάλληλο να κατέχει

μια τέτοια θέση... Και αυτό είναι, κατά την ταπεινή μου γνώμη, το σημαντικότερο πρόβλημα των ελληνικών πανεπιστημίων και μία από τις αιτίες της κακοδαμονιάς τους...’ (*Το Βήμα* 07.02.2007).

4. Αναφερόμενος στις συνεχείς καταλήψεις και τις απεργίες στην Ιατρική Σχολή ο Μουτσόπουλος γράφει: ‘Ας αναλογιστούμε τι διδάσκει τους νέους η κατά συρροή παρεκτροπή των καταλήψεων. Απερίφραστα τους εμπεδώνει ότι το πανεπιστήμιο είναι ουσιαστικά άχρηστο για την παιδεία τους... Ειδικότερα για τους φοιτητές της Ιατρικής, για αυτούς που θα έπρεπε να διδαχτούν την υπευθυνότητα, την αφοσίωση στον άσχοντα και την άοκνη προσφορά στον άνθρωπο, τι τους επιτρέπει η Σχολή να εμπεδώσουν; Ανευθυνότητα, ωχαδελφισμό και οκνηρία. Τι ποιότητας γιατρός θα σε προσέξει αύριο, όταν οι ιατρικές σπουδές διακόπτονται κάθε λίγο...’ (*Το Βήμα*, 08.03.2009).

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Επιστήμη και Κοινωνία*, 13/2004. Αφιέρωμα: Πανεπιστήμια Ι, άρθρα των Ι. Πυργιωτάκη, Ν. Παπαδάκη & Ε. Ζιρπιάδου, Ν. Παναγιωτόπουλου, Α. Γιαννακοπούλου & Κ. Μάρα, Η. Κατσούλη.
- Επιστήμη και Κοινωνία*, 14/2005. Αφιέρωμα: Πανεπιστήμια ΙΙ, άρθρα των Η. Κατσούλη, Α. Γκότοβου, Μ. Vaira, Chr. de Montlibert, Π. Γουγουλάκη, Μ. Μητσόπουλου & Θ. Πελαγίδη, Α. Χατζή.
- Επιστήμη και Κοινωνία*, 17-18/2007. Φάκελος: Ο νόμος-πλαίσιο 3549/2007, άρθρα των Π. Φουντεδάκη, Η. Κατσούλη, Α. Γκότοβου, Ν. Παναγιωτόπουλου, Π. Ζέρη, Μ. Μητσόπουλου & Θ. Πελαγίδη, Γ. Παγουλάτου, Λ. Λουλούδη, Π. Γέμτου.
- Λαζαριδής, Θ. (2008). *Ο δρόμος για την αναγέννηση του ελληνικού πανεπιστημίου*. Πρόλογος Χ. Τσουνάκας. Αθήνα: Κριτική.
- Παπαγιαννάκης, Λ. (2009). *Αντιπρόταση. Οργάνωση και Λειτουργία της Ανώτατης Εκπαίδευσης και Έρευνας*. Αθήνα: ΑΡΣΗ/ΠΛΕΘΡΟΝ.
- Παπαδάκης, Ν. Ε (2004). *Η Παλίμψηστη Εξουσία. Κράτος, Πανεπιστήμιο και Εκπαιδευτική Πολιτική στην Ελλάδα*. Αθήνα : Gutenberg.
- Φουντεδάκη, Π. (2007). ‘Ο νόμος 3549/2007: η απαραίτητη ψμυθίωση και η μεταρρύθμιση σε μετάβαση’, *Επιστήμη και Κοινωνία*, 17-18.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: εν είδει υπενθύμισης...

Μετά τον διορισμό της στο υπουργείο Παιδείας, εκπρόσωποι της Κίνησης Πολιτών για μια Ανοιχτή Κοινωνία επισκέφτηκαν την κα Γιαννάκου και της παρέδωσαν τις ακόλουθες προτάσεις.

Ηλίας Κατσούλης

Αθήνα, 6-10-2004

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΥΠΟΥΡΓΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Απαραίτητη η ριζική αναθεώρηση του νόμου 1268/82 και των μεταγενέστερων ρυθμίσεων στη βάση των εμπειριών από την υπέρ-εικοσαετή εφαρμογή του, αλλά και των αναγκών της «κοινωνίας της γνώσης».

Εκ των ων ουκ άνευ, θεωρούμε:

1. Την κατάργηση του ενός και υποχρεωτικού συγγράμματος. Οι φοιτητές θα μπορούν να επιλέγουν από ένα κατάλογο βιβλίων και άρθρων που θα προτείνει ο διδάσκων. Απαραίτητη προϋπόθεση η ύπαρξη ενημερωμένων βιβλιοθηκών.

2. Την αλλαγή του νομικού πλαισίου ούτως ώστε να μην είναι εφικτή η κατάχρηση του δικαιώματος του ασύλου.

3. Την κατοχύρωση της 'πλήρους αυτοδιοίκησης' των πανεπιστημίων. Την πλήρη αυτή αυτοδιοίκηση να συνοδεύει και η 'πλήρης ευθύνη' των πανεπιστημίων για τα του οίκου τους!

4. Για να καταργηθεί/μετριασθεί ο κομματισμός στα πανεπιστήμια: οι φοιτητές να εκλέγουν τους εκπροσώπους τους από λίστες και όχι κομματικά ψηφοδέλτια.

- ♦ να περιοριστεί η παρουσία εκπροσώπων των φοιτητών (Σύγκλητος, Γενικές Συνελεύσεις Τμημάτων και Τομέων, Διοικητικά Συμβούλια κ.λπ.) στον απαραίτητο για την υπεράσπιση των συμφερόντων τους αριθμό
- ♦ να μειωθεί δραστικά το ποσοστό των φοιτητών-εκλεκτόρων στις εκλογές πρυτανικών αρχών, Προέδρων Τμημάτων, Κοσμητόρων, Διευθυντών Τομέων, στο ελάχιστο: π.χ. 20-30% του συνολικού αριθμού των εκλεκτόρων-μελών ΔΕΠ.

5. Να γίνουν δραστικές αλλαγές στο καθεστώς του ΔΕΠ
- α) να εξασφαλιστεί η ισχύς και η τήρηση χρηστών ακαδημαϊκών κριτηρίων και μεθόδων για την εξέλιξη των μελών ΔΕΠ.
 - β) να αυξηθεί ο χρόνος εξέλιξης από τη μία βαθμίδα ΔΕΠ στην άλλη τουλάχιστον στα 5 χρόνια, αφού οι ποιοτικές προϋποθέσεις που απαιτούνται για την εξέλιξη δεν είναι δυνατόν να ικανοποιηθούν στο χρονικό διάστημα των 3 ετών, όπως ο νόμος μέχρι τώρα ορίζει.
 - γ) θα μπορούσε να καταργηθεί ως περιττή μία βαθμίδα ΔΕΠ: του επίκουρου ή του αναπληρωτή καθηγητή για να αυξηθεί το χρονικό διάστημα εξέλιξης στη βαθμίδα του καθηγητή.
 - δ) να αλλάξει ριζικά το σύστημα συγκρότησης των εκλεκτορικών σωμάτων και των εισηγητικών επιτροπών για να εξασφαλιστεί η ανεξαρτησία και η επιστημονική εγκυρότητα των κρίσεων τους.

6. Να εφαρμοστεί, σύμφωνα με τα διεθνώς καθιερωμένα, η αξιολόγηση του έργου πανεπιστημίων, τμημάτων και πανεπιστημιακών. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα των εσωτερικών και εξωτερικών αξιολογήσεων να κατανέμονται οι πόροι και να ορίζονται οι αμοιβές των πανεπιστημιακών.

7. Να δημοσιεύονται τα αποτελέσματα των αξιολογήσεων για να πληροφορείται η κοινή γνώμη.

8. Τα επίσημα πρακτικά των συνεδριάσεων των συνελεύσεων, της Συγκλήτου, των Τμημάτων, των Επιτροπών, των Εκλεκτορικών σωμάτων κ.λπ. να ευρίσκονται στη διάθεση των ενδιαφερομένων και των ερευνητών. Επιπλέον θα μπορούσε να ρυθμιστεί έτσι ώστε η δημοσιοποίηση όλων αυτών των πρακτικών να γίνεται μέσω διαδικτύου.

9. Να αρχίσει η συζήτηση για την ανάγκη επιβολής διδάκτρων στη βάση της αρχής: 'όποιος ωφελείται πληρώνει'.